

PROBLEMATIKA SORTIMENTA VINOVE LOZE U ISTRI I HRVATSKOM PRIMORJU

N. Fazinić

UVOD

Govoriti o sortimentu vinove loze Istre, znači govoriti o njenoj povijesti, obzirom da su ta dva pojma u neposrednoj vezi, geografski, geopolitički, povijesni i tržišni činioci imali ogroman značaj i utjecaj na razvoj sortimenta Istre.

Tendencija razvitka sortimenta vinove loze, općenito, za jedno relativno kratko vremensko razdoblje od 30—50 godina ne može se sa sigurnošću predvidjeti. Činjenica je, da je Istra u prošlom stoljeću, u vrijeme Austro-Ugarske imala 3—4 puta veću proizvodnju crnih vina u odnosu na bijela. Tržište je uglavnom tražilo crna vina, dok je bijelo služilo za domaću potrošnju. Između dva svjetska rata i sve do naših dana ovaj se je odnos sve više mijenjao u korist bijelih sorti. Tome je bio razlog, što su tržište Trsta i druga tržišta van Istre bila zasićena crnim vinima iz Italije kao i konkurencijom kvalitetnih crnih vina iz zapadne Evrope. Osim toga Italija je za vrijeme okupacije više forsirala bijela vina, jer je crnih imala u izobilju.

Prema podacima Vitolovića, neposredno nakon Oslobođenja, anketiranjem je ustanovljeno, da se je u periodu od samo 40 godina prešlo od proizvodnje gotovo isključivo crnih vina na proizvodnju pretežno bijelih.

Šezdesetih godina ovog stoljeća dolazi u čitavom svijetu, posebno u Evropi ponovno »moda« crnih kvalitetnih vina. Prema općem mišljenju crna vina su trebala vratiti snagu i zdravlje radnom čovjeku opterećenom prenapornim tempom života. Taj je period bio kratak, pa se osamdesetih godina ponovno osjeća trend veće potražnje bijelih vina i to kvalitetnijih, laganijih i svježijih, što je i danas prisutno. Kakove će tendencije biti u tom smislu u budućnosti teško je reći, no takove nas tendencije ne smiju ostaviti ravnodušne, dapače potrebno je hitro reagirati, imajući na umu da je vinova loza dugogodišnja kultura, pa bi stoga i sortiment morao biti fleksibilniji.

Međutim jedno je sigurno i neborivo. Proizvođači visoko kvalitetnih crnih vina u svijetu: Bordeaux, Bourgogne, Chateaufeuf du Pape, Beaujolais u Francuskoj, Piemont u Italiji, Porto u Portugalu i drugi ne odustaju od proizvodnje poznatih crnih kvalitetnih vina, dapače potražnja i izvoz ovih vina je u porastu (Engleska, USA, Japan i dr.).

Ocjenjujući Istru sa njenim kvalitetnim crnim vinima kao što su Cabernet Sauvignon i Merlot, te Borgonju i Teran može se sa sigurnošću tvrditi, da su to vina koja će uvijek imati svoje potrošače i svoju cijenu kako na domaćem, posebno turističkom, tako i stranom tržištu, uz preduvjet stalnog poboljšanja kvalitete.

U Istri međutim danas prevladavaju bijele sorte pred crnima. S druge strane pak moramo biti na čistu, da Istra obzirom na opće ekološke, posebno klimatske uvjete neće nikada sa svojim bijelim vinima konkurirati sjevernim područjima naše zemlje, posebno visokokvalitetnim vinima rajona Kontinentalne Hrvatske. Pokušaji uvođenja u prošlosti u Istri kvalitetnih sorti sjevernih područja: Graševine bijele, Semillona bijelog, Sauvignona bijelog, Traminca crvenog i drugih potpuno su propali, jer je kvaliteta tih vina bila vrlo niskih vrijednosti, praktički ona su izgubila, u ekološkim uvjetima Istre, svoja svojstva i kvalitetu. Vino je produkt sorte, a sorta je produkt ekoloških činilaca i mikroklimе, dakle determinanta na koje se ne može utjecati.

OSVRT NA POVIJEST ISTARSKOG VINOGRADARSTVA

Osnovna karika u povijesti istarskog vinogradarstva je sortiment. To je osjetljiva točka obzirom da je ova vrijednost podložna promjenama među kojima tržište igra dominantnu ulogu.

Kultura vinove loze na tlu Istre poznata je još od antičkih vremena preko Rimske Imperije, Mlečana, Napoleonove Ilirije, Austro-Ugarske, Italije do današnjih dana, time da su svi povijesni događaji ostavili traga u sortimentu Istre. Nagli procvat vinogradarstva Istra je doživila u drugoj polovini prošlog stoljeća, prvenstveno razvitkom velikih gradova u Austro-Ugarskoj: Trst, Rijeka, Pula, Beč i dr. a kao rezultat brzog razvitka industrije. Vino postaje glavni proizvod u poljoprivredi Istre.

Godine 1875 osniva se Poljoprivredna stanica u Poreču, a 1877. g. njena područna stanica u Pazinu. Glavni zadatak stanice je bio istraživanje sorti vinove loze koje najbolje odgovaraju raznim područjima Istre. U izvještaju Pokrajinskog Sabora u Poreču od 6. 3. 1886. g. govoreći o ulozi Stanice stoji: »U Teranu i Refošku, a i u nekim bijelim sortama grožđa, Istra proizvodi svakako odlična vina. No to nas ne smije zadržati u nastojanju da nađemo neke druge plemenite loze, koje po izvrsnom vinu što ga daju, daleko premašuju naša vina. Potrebno je pripremiti se za jedno postepeno izlučivanje sorti vinove loze za koje je utvrđeno da su lošeg ili slabijeg kvaliteta i za njihovu zamjenu onim boljim sortama koje više odgovaraju«.

Ostajemo zadivljeni da su vinogradarski stručnjaci Istre prije više od 100 godina imali ovako jasne stavove i predodžbe po pitanju nužnosti introdukcija i potrebe proučavanja i uvođenja novih sorti u sortiment Istre.

Malo godina poslije osnivanja Stanice zapažene su prve pojave filoksera u Istri (1886.), a nešto kasnije i na otocima Hrvatskog Primorja (1888.). Poljoprivredna stanica u Poreču preuzima stručno rukovođenje obnovom. Po dižu se lozni matičnjaci u Poreču, Pazinu, Bujama, Piranu i Koprju. Propadanjem loze na vlastitom korijenu bio je povoljan moment za izmjenu sortimenta. Nažalost, zbog slabe organiziranosti, nedostatka sadnog materijala, uglavnom sve stare sorte su prešle u nove nasade, razumljivo na američkim

podlogama. Pojavom pepelnice (*Oidium*) i plamenjače (*Peronospora*) 1881. g. eliminirano je više osjetljivih sorti.

Za vrijeme talijanske okupacije dolazi do drastičnog smanjenja površina pod vinogradima, jer je Italiju u Istri daleko više interesirala proizvodnja žita. Osim toga pritisak talijanskih vina kao i svjetska kriza 1929.—1934. god. imale su pri tom svog utjecaja. U odnosu na 1907. g. kada su površine pod vinogradima iznosile 34.000 ha, neposredno nakon Oslobođenja iznosile su oko 14.000 ha. Rajonizacijom vinogradarstva SR Hrvatske koju je obavio Institut za VVVV, Zagreb, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku iz 1975. g. površine pod vinogradima su iznosile, doduše bez otoka i Kopra, 9.650 ha, s tendencijom daljnjeg opadanja. Koliko su i ovi podaci vjerodostojni teško je zaključiti, no skloni smo vjerovanju, da su stvarne površine još manje.

SORTNI SASTAV U PREDRATNOM VINOGRADARSTVU ISTRE

Problematicom sortimenta vinove loze u Istri u predratnom periodu, iako vrlo skromno, bavili su se Trumer (1841.); Babo (1866.); Rovasenda (1877) i Goethe (1859.) od stranih znanstvenika. Od domaćih treba spomenuti kanonika Stankovića u Barbanu, koji je 1825. g. objavio prvu ampelografsku monografiju o Teranu.

U prošlom stoljeću Istra je proizvodila za tržište uglavnom crna vina. Teran je bio nosioc sortimenta i bio je zastupljen na čitavom području Istre, dok su ostale crne sorte, autohtone i udomaćene imale pretežno lokalni značaj. To su bile: Borgonja c., Hrvatica c., Plavinica c., Plavina c., Marzemin, Brajkovac, Izolana, Portugizac, Kavčina na Istarskom poluotoku, te Trojščina, Susac, Babić, Magrovina i druge na istarskom otočju (Cres, Lošinj, Susak).

Utjecajem čitavog niza činioca, u prvom redu zahtjevima tržišta, dolazi do naglog uvođenja bijelih sorti, posebno Malvazije b. na račun Terana. Uz Malvaziju bijelu veći značaj dobivaju i druge bijele sorte kao što su Brajdenica, Draganela, Muškat bijeli i crveni, Izolana bijela i Opačevina.

Detaljnija ispitivanja sorti vršena su na Polj. školi — Stanici u Poreču, gdje je 1875. g. osnovana ampelografska kolekcija, a nešto kasnije i u Pazinu. Porečka kolekcija je imala 238 sorti, uglavnom stranih, dok je autohtonih i udomaćenih bilo 40. Ova kolekcija je neosporno odigrala pozitivnu ulogu u upoznavanju prikladnosti gajenja pojedine sorte u ekološkim uvjetima Istre, posebno zapadne obale, kao i uloge didaktičke naravi. Nažalost izučavanje sorti u kolekciji nije imalo većeg značenja za praksu, jer ispitivanja nisu obuhvatila najvažnija pitanja agrobioloških i tehnoloških karakteristika iz čega bi proizašla ocjena njihove gospodarske vrijednosti. Izučavanja su bila usmjerena uglavnom na ispitivanja ekološke prirode u odnosu na sortu, kao i afinitet pojedinih sorti na raznim američkim podlogama. Ova ispitivanja je uglavnom vršio Hugnes, tadašnji direktor Poljoprivredne škole.

Razumije se, da su u postfiloksernom periodu to bili osnovni i bitni zadaci, obzirom da se o loznim podlogama nije praktički ništa znalo. Zbog toga i kolekcija u introdukciji sorti nije odigrala neku veću ulogu za praksu. Od svih ispitivanih sorti jedino je u proizvodne nasade ušao Pinot bijeli (Burgundac bijeli).

STANJE I RAZVOJ SORTIMENTA U POSLIJERATNOM RAZDOBLJU

Stanje i razvoj sortimenta u poslijeratnom vinogradarstvu Istre mogao bi se definirati slijedećom konstatacijom: ozbiljniji pomak u uvođenju novih sorti u sortiment Istre učinjen je tek stvaranjem društvenog sektora tj. poljoprivrednih dobara. Time su podignute značajne površine vinograda u Bujama, Umagu, Novigradu, Poreču, Motovunu, Pazinu, Rovinju i drugdje.

Međutim, unatoč tome u svim vinogorjima Istre, Malvazija bijela je i dalje ostala dominantna sorta. U periodu 1955—1975. uvode se na većim površinama društvenog sektora Merlot c. i Cabernet Sauvignon c. koji postaju nosioci kvalitetnijih crnih vina Istre. Ova su vina dobila na međunarodnim sajmovima vina i najviša priznanja.

Posljednjih godina s uspjehom se uvodi bijela sorta Ugni blanc (Trebiano Toscano), sorta visokih i stalnih uroda i dobre kvalitete s posebno izraženim sadržajem ukupnih kiselina i velike otpornosti na sivu plijesan (*Botrytis cinerea*) kao i druge gljivične bolesti. Prof. Breviglieri u svojoj monografiji o ovoj sorti između ostalog kaže: »E consigliabile la vinificazione del Trebbiano con la Malvasia. In Toscana si preparano in combinazione con la Malvasia buoni »vini santi« e buoni vini bianchi secchi Chianti.« (Preporučljiva je vinifikacija Trebbiana sa Malvazijom. U Toskani se u ovoj kombinaciji proizvode dobra »vina santi« kao i dobra suha vina Chianti.)

Obzirom da u Istri dolazi ponegdje prisutna sorta Trbljan želimo istaknuti da sorta nema nikakve veze sa sortom Ugni blanc (Trebiano Toscano).

Utvrđivanjem sume aktivnih temperatura koje smo mi izvršili za sva najvažnija vinogradarska područja Hrvatske, po metodi Winklera, proizlazi da je područje Toskane u Italiji (Firenca — Siena) u klimatskom pogledu identično onom zapadne obale Istre (Umag—Rovinj). Obzirom da je Trebbiano Toscano (Ugni blanc) prva sorta Toskane, to i uvođenje ove sorte u sortiment Istre predstavlja sigurnost fundiranu na znanstvenim osnovama. Zbog visokih i stalnih uroda grožđa te dobre kvalitete sa povišenim ukupnim kiselinama Trebbiano Toscano predstavlja najboljeg pratioca Malvazije bijele, dajući joj potrebnu svježinu. Na vrlo ograničenim površinama uvedene su u proizvodnju i sorte: Ancelotta cr., Verduzzo friulano i Moscato Canelli.

U povodu izrade rajonizacije vinogradarstva Hrvatske, koju je izradio Institut za VVVV. Zagreb, izvršena su u Istri i Hrvatskom Primorju anketiranja koja su obavili suradnici: Ing. K. Stiglič, Ing. M. Paić, Ing. M. Benčić, Ing. S. Matić i Ing. S. Poropat, a koja se odnose na sortni sastav podrajona Istra i Hrvatsko Primorje. Evo ukratko nekoliko podataka:

1. Vinogorje Bujštine

Malvazija bijela čini 70—80% površina pod vinogradima, slijedi Muškat žuti 5—10%, a zatim Pinot bijeli, Brajdenica, Izolana b., i dr. Od crnih na prvom je mjestu Borgonja c. sa 6%, zatim Teran, Merlot, Hrvatica i Plavina.

2. Porečko vinogorje

Malvazija bijela 70—75%, slijede Draganela, Izolana, Pagadebit, Trbljan, Pinot bijeli i sivi te Muškat crveni. Od crnih Borgonja je na prvom mjestu sa 8%, zatim slijede Teran, Hrvatica, Merlot, Cabernet Sauvignon, Barbera i dr.

3. Motovunsko-Pazinsko-Buzetsko vinogorje

Malvazija bijela 50—55%, Brajdenica 6—10%, zatim Garganija, Dolčin, Trbljan, Izolana, Muškat bijeli i dr. Od crnih na prvom mjestu je Teran sa 20—25%, slijede redosljedom zastupljenosti Borgonja, Hrvatica, Plavina, Barbera i dr.

4. Rovinjsko vinogorje

Malvazija bijela 80%. Slijede Brajdenica, Trbljan, Draganela, Izolana, Muškat bijeli i crveni i dr. Od crnih Borgonja je najviše zastupana, zatim Teran, Hrvatica, Plavina i dr.

Skoro identična situacija je i na području Pulske-Labinskog vinogorja.

5. Vinogorja Hrvatskog Primorja

U vinogorjima Hrvatskog Primorja: Opatijsko-Riječko-Vinodolskom, Krčkom i Paško-Rabsko-Lošinjskom sortiment se mijenja u odnosu na opisana istarska vinogorja. Sortni sastav je šarolik i neprikladan u pogledu kvalitete. Izuzetak je Žlahtina bijela na otoku Krku (Vrbnik), Gegić bijeli na Pagu i Sušćan crni na otoku Susku, od kojih se sorti mogu pripremiti kvalitetna bijela i crna vina. Od bijelih sorti dominantno mjesto zauzima Žlahtina bijela sa oko 30%, slijede u podjednakoj zastupljenosti Malvazija bijela, Gegić bijeli i Belina, te Trbljan, Draganela i Opačevina. Od crnih na prvom mjestu Brajdica sa oko 30%, a zatim slijede Sušćan, Sušac, Trojšćina, Rožeta, Magrovina, Debeljan i ostale.

KRITIČKI OSVRT NA SORTIMENT

Kako vidimo, na području cijelog vinogradskog podrajona »Istra i Hrvatsko Primorje«, dominira Malvazija bijela. Prema anketiranju Prof. Vitolovića, neposredno poslije Oslobođenja, Malvazija bijela je bila zastupana na 43,5% površina vinograda. Nije poznato kada se je počela gajiti u Istri, ali je sigurno, što dokazuju radovi Hugues-a i Stankovića da je bila prisutna u Istri prije filokserne zaraze. Ampelografska, agrobiološka i enološka ispitivanja ove sorte vršili su Libutti, Stiglič, Tadejević, Fazinić i Frleta. Na osunčanim položajima, pri niskim opterećenjima daje kvalitetno bijelo vino. Međutim, rodnost joj nije redovita, ovisno o stupnju oplodnje na koji je osjetljiva, dok joj kvaliteta vina osjetno pada povećanjem uroda. U kišnim godinama sklona je napadu Botrytis-a, dok se pri jačim vjetrovima grozd znade otkidati od mladice. Po našem mišljenju ostati će prisutna, posebno na privatnom sektoru, dok se ne pronađe prikladnija sorta. Na društvenom sektoru potreban je krajnji oprez i ocjena ekonomske opravdanosti u svakom konkretnom slučaju.

O Trebbianu Toscanu smo već nešto rekli ranije. Po našem mišljenju, ova sorta ima sve preduvjete (visok urod, dobra kvaliteta i odlična otpornost na gljivične bolesti) da se postepeno širi na račun Malvazije, posebno na društvenom sektoru. Ekonomski momenti su ovdje izrazito naglašeni posebno činjenica da može dati dvostruke urode od Malvazije.

Od ostalih bijelih i crvenih sorti Pinot bijeli i sivi, Muškat bijeli i crveni te Muškat Ottonel sigurno imaju svoje mjesto, razumije se, u skromnim razmjerima.

Sagledavajući objektivno stanje i razvitak bijelog sortimenta u Istri mora se poći od činjenice i saznanja, da ekološki, posebno klimatski uvjeti Istre nisu posebno prikladni za dobivanje vrhunskih bijelih vina.

S druge strane Istra može dati i daje vrhunska crna vina kao rijetko koje područje naše zemlje. Tu su komparativne prednosti ovog podrajona u odnosu na sjeverna područja. To se u prvom redu odnosi na Merlot c. i Cabernet Sauvignon, a za kvalitetna vina na Borgonju i Teran. Napomenimo, da je na područje Poreča izvršena uspješno introdukcija francuskih sorti Grenache c., Cincout c. i Syrah c. od kojih se prve tri uzgajaju bez armature, čime se investicioni troškovi svode na polovicu, a troškovi redovnog održavanja su manji za 30—35%. U vrijeme kada rentabilitet ulaganja i poslovanja postaje centralno pitanje vinogradarenja, o ovim činjenicama treba ozbiljno voditi računa. 10. godišnje iskustvo sa ovim sortama na području Ravnih Kotara, gdje su posađene na preko 600 ha govori, da su u godinama 1984. i 1985. u kojima su pričinjene u Dalmaciji ogromne štete, uslijed dugotrajnih kiša za vrijeme berbe (1984. g.) te zimskih smrzavica i dugotrajne suše (1985. g.) ove sorte ostale netaknute uz visoke urode i primjerenu kvalitetu.

O stolnim sortama uopće nismo govorili, samtrajući da proizvodnja stolnog grožđa za tržište nema u Istri potrebitih uvjeta.

LOZNE PODLOGE

Nakon propasti vinograda pojavom filoksere 1886. g. kod prve obnove su bile prisutne slijedeće lozne podloge: Vitis Solonis, Riparia x Rupestris 3309, Armon x Rupestris Ganzin 1, a kasnije Riparia portalis Gloire, Rupestris du Lot, Berlandieri x Riparia 420 A i Berlandieri x Riparia Kober 5 BB.

Postepenim stjecanjem iskustava došlo se je do spoznaje da je Rupestris du Lot uspješna na mršavim, kamenitim i ne previše vapnenim tlima, da Riparia portalis traži duboka, svježja i bogata tla, kakvih je u Istri malo, da 420 A manifestira jak rast, dobru otpornost na sušu i podnosi visok postotak vapna u tlu, pa je prema tome vrlo preporučljiva, posebno na flišnim tlima. Kober 5BB našla je nešto bolju primjenu u centralnoj Istri na težim laporastim tlima, dok je na crvenicama pokazala niz mana.

Nakon Oslobođenja, nažalost, nestankom loznih matičnjaka, Kober 5BB postaje univerzalnom podlogom, pod utjecajem Kontinentalnog dijela Hrvatske, a što je bilo potpuno pogrešno.

Šezdesetih godina, podizanjem većih površina na društvenom sektoru u vodi se Richter 99 iz grupe Berlandieri x Rupestris i pokazuje kroz dugogodišnja iskustva vrlo dobre rezultate, naročito na crvenicama koje pate od suše. K'tome pokazuje i odličan afinitet sa svim sortama Istre.

EKSPERIMENTALNI RAD NA AMPELOGRAFSKIM ISTRAŽIVANJIMA

Već smo ranije istakli, da je uspješnim introdukcijama (Merlot c., Cabernet Sauvignon), te ispitivanjem više francuskih crnih sorti (Grenache c., Carignan c., Cincout c., i Syrah c.) te talijanskom sortom Ancellota kao i bo-

ljim poznavanjem autohtonih i udomaćenih crnih sorti (Teran c., Borgonja c., Hrvatica c.) sortiment crnih sorti ovog podrajaona praktički riješen.

Međutim to ne bi mogli reći za sortiment bijelih vinskih sorti. Činjenica je, da se posljednjih godina sve više traže bijela, laganija i svježija vina. Da li je to posljedica »mode«, sve veće motorizacije pućanstva ili nećeg trećeg, to je teško odgovoriti. S tim pitanjem se je bavio i O.I.V. bez nekog decideranog odgovora.

Činjenica je, da je Malvazija bijela dominantna sorta Istre sa svim njenim pozitivnim i negativnim karakteristikama o kojima je bilo govora, uz konstataciju, da je nužno tražiti introdukcijama druge bijele sorte, čija će proizvodnja uz sve pozitivne karakteristike imati i znatno veće **ekonomske efekte**. Uvedena je uspješno sorta Ugni blanc (Trebiano Toscano), no na tome se ne smije ostati.

Uviđajući tekuću problematiku bijelog sortimenta Istre, prije nekoliko godina predložili smo i izradili u osnovnim parametrima program podizanja **pilot nasada** najinteresantnijih talijanskih i francuskih bijelih vinskih sorti. Radilo se je o pretežno talijanskim sortama područja Friuli-Venezia Gjiulia, graničnim sa Istrom i to: Garganega, Verdicchio, Prosecco, Tocai friulano, Verduzzo friulano, Albana, i Malvasia bianca del Chianti, te francuska sorta Granache bijeli. Svaka sorta trebala bi biti sađena sa 500—1000 čokota, kako bi se mogla izvršiti minivinifikacija i dati konačna ocjena o gospodarskoj vrijednosti i komercijalnoj vrijednosti svake pojedine sorte. Stručno-tehnička rješenja nasada: razmaci sadnje, visina uzgoja, armatura ili bez (Grenache b.), uzgojni oblici, agro i ampelotehnika stvar je naknadnih razmatranja kao i metodila ampelografskih ispitivanja.

Stvaranjem Poljoprivredno znanstvenog Centra u Poreću koji posjeduje kadrove, organizaciju, površine i podrum postoje svi preduvjeti za realizaciju podizanja pilot nasada introdukcija vinskih bijelih sorti. Ovaj znanstveni zadatak zaslužio bi da bude financiran od strane SIZ-a za znanstveni rad Republike sa ciljem, da odgovori na vrlo urgentno pitanje u problematici vinogradarstva Istre: koje bijele vinske sorte posjeduju takvu gospodarsku vrijednost da budu uvedene u sortiment ovog podrajaona.

Smatramo, da je ovaj zadatak bitan i prioritetan. Time bi se nastavila svijetla tradicija Poljoprivredne škole — Stanice Poreč, upravo u vrijeme kada slavimo 110 godišnjicu njenog postojanja.

Adresa autora

Dr Nevenko Fazinić
Institut za voćarstvo, vinogradarstvo i vinarstvo
Kačićeva 9
41000 Zagreb